

Streszczenie

Czasowość eschatologiczna jako transcendentalny horyzont „pytania o bycie”.

Hermeneutyka liturgii Jean-Yves Lacoste’a

Problemem niniejszej rozprawy jest wykazanie, że czasowość eschatologiczna może stanowić transcendentalny horyzont rozumienia bycia. Aby to udowodnić należało najpierw wykazać możliwość czasowości eschatologicznej oraz dokładnie ją zdefiniować. Punktem odniesienia dla rozważań nad czasowością eschatologiczną jest hermeneutyka liturgii Jean-Yves Lacoste’a, ponieważ wprowadzając bycie-wobec-Absolutu, czyli liturgię, jako modus bycia człowieka otworzyła drogę do odkrycia czasowości eschatologicznej jako struktury temporalizacji dającej dostęp do właściwego transcendentalnego horyzontu rozumienia bycia. Hermeneutyka liturgii Jean-Yves Lacoste’a stanowi przewyżczenie hermeneutyki faktyczności Martina Heideggera, ponieważ jej konsekwencje otwierają możliwość alternatywnej struktury temporalizacji *Dasein*. Struktura ta ustanawia nowy transcendentalny horyzont rozumienia bycia, którym jest według autora pracy postulowana tutaj czasowość eschatologiczna ściśle związana z możliwością relacji wobec Absolutu.

Jednym z trudniejszych problemów metodologicznych tej pracy było oddzielenie od siebie wątków filozoficznych i teologicznych zawartych w dziełach Jean-Yves Lacoste’a. W książce *From theology to theological thinking* stawia on postulat, że niepodobna wyznaczyć ścisłej granicy między teologią a filozofią. Każda próba oddzielenia od siebie tych dwóch dyscyplin jest z konieczności tworzeniem sztucznego podziału. W tej pracy autor zajmuje się rozwijaniem filozoficznej argumentacji za czasowością eschatologiczną jako transcendentalnym horyzontem rozumienia bycia. Wprawdzie jest to zarazem argumentacja za możliwością istnienia Boga, jednak nie jest ona na żadnym etapie teologiczna. Argumenty teologiczne pojawiać się będą w tej pracy jedynie jako analogie do argumentów filozoficznych, ale nigdy jako przesłanki w ścisłym tego słowa znaczeniu.

W prowadzeniu badań, których wynikiem jest ta rozprawa stosowano najczęściej metodę analizy krytycznej danego materiału. Doprowadziła ona do zebrania wyników i postawienia na ich podstawie wniosków, których synteza przedstawiona została szczegółowo w podsumowaniu poszczególnych rozdziałów oraz w formie ogólnych wniosków w zakończeniu rozprawy.

Sformułowany problem autor próbuje rozwiązać w trzech rozdziałach. *Czasowość eschatologiczna* konstytuuje się w wyniku specyficznej gry, którą podmiot toczy z własnym byciem. Ta gra przebiega w trzech etapach. Pierwszym jest gra *miejsca* (relacja podmiotu ze *światem* i *ziemią*) i *nie-miejsca* (relacja podmiotu z Absolutem), która prowadzi do przewyciężenia rozumienia bycia jako *bycia-w-świecie* na rzecz *bycia-wobec-Absolutu*. Drugim jest gra *wydarzenia śmierci* i *nie-wydarzenia eschatonu*, która prowadzi do przewyciężenia rozumienia bycia jako *bycia-ku-kresowi* na rzecz bycia wobec absolutnej pełni bycia (tj. *bycia-wobec-Absolutu*). Trzecim natomiast jest gra *doświadczenia troski* i *nie-doświadczenia ekspozycji* prowadzi do przewyciężenia rozumienia bycia z perspektywy doświadczenia źródłowego na rzecz doświadczenia fundamentalnego, którym jest bycie-wobec-Absolutu. Trzy rozdziały przedstawionej rozprawy doktorskiej odzwierciedlają te trzy główne hipotezy wspierające tezę główną pracy.

Pierwszy rozdział nosi tytuł *Gra miejsca i nie-miejsca. Trwanie-wobec-Absolutu jako przewyciężenie bycia-w-świecie*. Autor stawiam w nim tezę, że gra *miejsca* (relacja ze *światem* i *ziemią*) i *nie-miejsca* (relacja z Absolutem) prowadzi do przewyciężenia rozumienia bycia jako *bycia-w-świecie* na rzecz *bycia-wobec-Absolutu*. Przewyciężenie to otwiera perspektywę rozwiązania problemu zapomnienia o byciu, co zostanie wykazane w pierwszym paragrafie. Teza rozdziału została dowiedziona za pomocą kilku hipotez pomocniczych. Pierwsza z nich mówi, że topologia (*la topologie*) stanowi pojęcie podstawowe dla właściwego zrozumienia hermeneutyki prezentowanej przez Jean-Yves Lacoste'a. W kontekście przedstawionej przez niego w książkach takich, jak: *Note sur le temps. Essai sur les raisons de la mémoire et de l'espérance*, *Expérience et absolu. Questions disputées sur l'humanité de l'homme*, *La phénoménalité de dieu. Neuf études*, *Être en danger*, topologii zostały poddane badaniu trzy modalności czasowości. Badanie to służy odpowiedzi na pytanie

o możliwość czasowości eschatologicznej oraz o jej strukturę i relację do umiejscowienia bycia. Pierwszą poddaną badaniu hipotezą jest hipoteza możliwości ustanowienia czasowości eschatologicznej przewyższającej ograniczenia miejsca – zwana tutaj hipotezą wykluczenia (*l'exclusion*). Kolejną jest hipoteza ustanowienia czasowości eschatologicznej mimo ograniczeń miejsca – zwana hipotezą odosobnienia (*la réclusion*). Trzecią natomiast jest hipoteza ustanowienia czasowości eschatologicznej niezależnie od miejsca – nazywana tutaj za Jean-Yves Lacostem hipotezą wygnanie (*le dépaysement*). Z badań nad konkluzywnością wymienionych hipotez wyłonił się wniosek, że liturgia rozumiana jako specyficzny modus bycia: bycie-wobec-Absolutu, umożliwia przekroczenie (*la transgression*) miejsca i w ten sposób ustanowienie czasowości eschatologicznej. Toczy się ona w nie-miejscu, na granicy między miejscem a nie-miejscem.

W drugim rozdziale zatytułowanym: *Gra wydarzenia i nie-wydarzenia. Przewyciężenie wydarzenia śmierci przez nie-wydarzenie eschatonu*, przebadana została hipoteza, że gra wydarzenia śmierci i nie-wydarzenia eschatonu prowadzi do przewyciężenia rozumienia bycia jako bycia-ku-kresowi na rzecz bycia wobec absolutnej pełni bycia (tj. *bycia-wobec-Absolutu*). W ramach badania nad hipotezą rozdziału zostały poddane weryfikacji wspierające ją hipotezy. Pierwsza z nich mówi, że możliwość bycia-wobec-Absolutu staje się dostępna podmiotowi wraz z upływem historii. Z analizy historyczności i dziejowości bycia w kontekście czasowości eschatologicznej jako transcendentalnego horyzontu rozumienia bycia wynika kolejna hipoteza, że bycie wydarza się począwszy od swojej przyszłości a nie od swoich granic. W tym kontekście przeanalizowany został problem relacji struktury procesu nadawania sensu w ramach czasowości eschatologicznej wobec analogicznej struktury w ramach czasowości faktyczności. W ten sposób została przedstawiona hipoteza, że poznanie duchowe (czyli poznanie w modus bycia-wobec-Absolutu) poddaje krytyce działanie świadomości (poruszającej się zawsze w swoim zakorzenieniu w świecie). Wybieganie ku wydarzeniu ostatecznego spełnienia zostaje w ramach czasowości eschatologicznej przewyciężone przez czuwanie (*la veille*), a troska przez cierpliwość (*la patience*). Zatem aktywność świadomości dążącej do spełnienia siebie w modus bycia-w-świecie zostaje w modus bycia-wobec-Absolutu zostaje poddana całkowitej bierności.

Absolutna bierność jest charakterystyczną cechą czasowości eschatologicznej, która nie toczy się na sposób chronologiczny przechodząc od niespełnienia przez usuwanie zaległości do spełnienia, ale w sposób kairologiczny jako absolutnie bierne trwanie wobec możliwości absolutnego spełnienia. W tym kontekście pojawiła się kolejna hipoteza mówiąca, że czasowość eschatologiczna konstryuuje się w przepaści między wydarzeniem świata a nie-wydarzeniem eschatonu.

Trzeci rozdział zatytułowany: *Gra doświadczenia i nie-doświadczenia. Nie-doświadczenie ekspozycji jako przewyciężenie doświadczenia troski*, przedstawia najważniejsze argumenty za czasowością eschatologiczną jako transcendentalnym horyzontem „pytania o bycie”. Oparty jest o tezę, że *gra doświadczenia troski i nie-doświadczenia ekspozycji* prowadzi do przewyciężenia rozumienia bycia z perspektywy doświadczenia źródłowego na rzecz doświadczenia fundamentalnego, którym jest bycie-wobec-Absolutu. Teza ta opiera się na kilku hipotezach. Pierwsza z nich mówi, że podstawowym egzystencjałem nie jest troska, ale ekspozycja. Dlatego świat i ziemia jako miejsca i zarazem jako *principia* ustanawiające horyzont interpretacji bycia muszą zostać przewyciężone, aby stała się możliwa hermeneutyka prowadzona już nie z perspektywy doświadczenia pierwotnego, ale fundamentalnego. Fundamentalne doświadczenie bycia i zarazem klucz hermeneutyczny streszcza się w zdaniu: Absolut jest podmiotem i obietnicą relacji. Otwiera się tutaj właściwa perspektywa interpretacji bycia, która jest perspektywą czasowości eschatologicznej. Transcendentalny horyzont rozumienia bycia musi zostać uzupełniony o treść, którą odsłania przed hermeneutyką historia. Pierwotny horyzont nie jest horyzontem ostatecznym i musi zostać zakwestionowany. W przeciwieństwie do hermeneutyki faktyczności ograniczonej horyzontem światowości, hermeneutyka liturgii podejmuje interpretację egzystencji nie z punktu widzenia jej początku ani jej kresu, ale pełni. Z tej perspektywy doświadczenie źródłowe nie odsłania się wcale w wyniku redukcji doświadczenia do najbardziej podstawowego, prymitywnego jego wymiaru. Istnieje przepaść między podstawowym doświadczeniem bycia w jego faktyczności, do której się redukuje a tym, co byciu właściwe i co może stanowić fundament jego interpretacji. Źródłowe dla doświadczenia bycia nie jest powrót do początku ani wybieganie ku kresowi, ale dążenie do spełnienia. Dążenie to jednak staje się dostępne

hermeneutycznemu badaniu dopiero dzięki odkryciu nowego wymiaru temporalizacji, która nie jest już ujmowana w ramy świata lub ziemi – ale otwiera się na dopełnienie w relacji z Absolutem. Temporalizacja ta ujmowana jest w strukturę czasowości eschatologicznej. Jest ona zatem właściwym transcendentalnym horyzontem pytania o bycie. Zmiana paradygmatu doświadczenia źródłowego w interpretacji bycia osiągnięta na drodze kenozy bycia, prowadzi zarazem do reinterpretacji i przewyciężenia postulatów hermeneutyki faktyczności z perspektywy filozofii chrześcijańskiej.

Oryginalność rozwiązania problemu naukowego hermeneutyki bycia polega na próbie oparcia jej o strukturę *czasowości eschatologicznej*, która łączy w sobie podejście filozoficzne oraz teologiczne do kwestii transcendentalnego horyzontu rozumienia bycia. Reinterpretacja hermeneutyki liturgii Jean-Yves Lacoste'a z perspektywy stanowiącego jej syntezę pojęcia *czasowości eschatologicznej* jest oryginalną propozycją autora pracy. Dysertacja stanowi prezentację oryginalnej propozycji przewyciężenia ograniczeń postulowanej przez Martina Heideggera hermeneutyki faktyczności z punktu widzenia filozofii chrześcijańskiej. Oryginalność prezentowanej propozycji dysertacji doktorskiej polega również na tym, że będzie to pierwsze szerokie opracowanie hermeneutyki liturgii Jean-Yves Lacoste'a w języku polskim. W ten sposób praca ta ma szansę w konkretny sposób poszerzyć zakres badań nad francuską hermeneutyką, fenomenologią oraz filozofią religii prowadzonych w Polsce. Ponieważ Jean-Yves Lacoste jest obecnie nie tylko jednym z najbardziej znanych żyjących filozofów chrześcijańskich we Francji, ale również katolickim księdzem posługującym w Parafii St. Pierre de Chaillet w centrum Paryża, jego spojrzenie wydaje się szczególnie interesujące. Jest to podejście z punktu widzenia filozoficznej teorii, ale również praktyki życia duchownego, teologa i filozofa.

Proponowana praca doktorska ponadto bada perspektywy dalszego rozwoju hermeneutyki otwarte przez nowatorskie spojrzenie z punktu widzenia filozofii chrześcijańskiej na zagadnienie „pytania o bycie” postawione przez Martina Heideggera.

Summary of the doctoral dissertation

Eschatological temporality as the transcendental horizon of „the question of being”.

Jean-Yves Lacoste’s hermeneutics of liturgy

The thesis of this dissertation is that eschatological temporality is the transcendental horizon of “the question of being”. To prove the thesis the author must prove the possibility of the existence of eschatological temporality and define it. Jean-Yves Lacoste’s hermeneutics of liturgy serves as a reference point for the thesis of this dissertation, because by introducing the notion of being-before-the-Absolute, hence the liturgy, as a mode of being it opens the way to discovering eschatological temporality as the structure of temporality giving access to a proper transcendental horizon of the understanding of being. Jean-Yves Lacoste’s hermeneutics of liturgy subverts Martin Heidegger’s hermeneutics of facticity, because its consequences open the possibility of an alternative structure of the temporalisation of *Dasein*. This establishes a new transcendental horizon of being, therefore eschatological temporality closely connected with the possibility of relation to the Absolute.

One of the most difficult methodological problems of this dissertation is to distinguish between philosophical and theological themes appearing in the works of Jean-Yves Lacoste. In his book: *From theology to theological thinking* he states that it is impossible to draw a strict line between the two. Every attempt to separate one from another by sheer necessity creates an artificial division. The author of this dissertation focuses on elaborating the philosophical argument for eschatological temporality as transcendental horizon of being. Although it is at the same time an argument for the existence of God, it is not theological at any stage. Theological arguments appear in this dissertation only by analogy to philosophical ones, but never as premises in the strict sense of the term.

The author in his research mainly used the method of critical analysis of gathered data. It has led to gathering the results and stating the conclusions accordingly. The synthesis of these has been placed at the end of every chapter of the dissertation.

The problem of the dissertation has been resolved in three chapters. Eschatological temporality constitutes as an outcome of a specific game that the subject plays with its being. It occurs in three stages. The first stage is the game of place (relation of subject with world and earth) and non-place (relation of place with Absolute), which leads to subversion of the understanding of being as being-in-the-world by being-before-the-Absolute. The second stage is the game of the event of death and the non-event of the eschaton, which leads to subversion of understanding of being as being-towards-the-limit in favour of understanding it as being in the face of the absolute fullness of being (being-before-the-Absolute). The third stage is the game of the experience of concern and the non-experience of exposition, which leads to subversion of understanding of being from the perspective of source experience by its understanding from the perspective of foundational experience, hence being-before-the-Absolute. The three chapters of this doctoral dissertation cover three hypotheses supporting the main thesis of this study.

The first chapter, in which the author presents his thesis that the game of the place (hence relation with the world and the earth) and non-place (relation with the Absolute) leads to subversion of understanding being as being-in-the-world by its understanding as being-before-the-Absolute, is entitled *The game of place and non-place*. The first paragraph of this chapter demonstrates that such subversion opens a perspective of resolving the problem of the oblivion of being. The thesis of the chapter is expounded by means of a number of auxiliary hypotheses. The first states that topology is essential term, by means of which Jean-Yves Lacoste's hermeneutics of liturgy can be understood. In the context of topology presented in some of his books, like among others: *Note sur le temps. Essai sur les raisons de la mémoire et de l'espérance*, *Expérience et absolu. Questions disputées sur l'humanité de l'homme*, *La phénoménalité de dieu. Neuf études*, *Être en danger*, three modalities of temporality will be examined here. This examination is due to answer the question of the possibility of eschatological temporality, its structure and its relation to the placement of being.

The first hypothesis examined here will be the one supposing the possibility of establishing eschatological temporality subverting the limits of the place – named here hypothesis of exclusion (*l'exclusion*). The following states the establishment of eschatological temporality subverting the limitations of the place – that of reclusion (*la réclusion*). The third one is the hypothesis of establishment of eschatological temporality despite the limitations of the place – the hypothesis of exile (*le dépaysement*). The conclusion which emerged out of examination of these hypotheses is that liturgy understood as specific mode of being, hence being-before-the-Absolute enables transgression of the place and in this way the establishment of eschatological temporality, which happens in non-place, hence at the very limit of place and non-place.

In the second chapter entitled: *Game of event and non-event. The subversion of the event of death by the non-event of eschaton*, contains an examination of the hypothesis stating that the game of the event of death and non-event of eschaton leads to subversion of the understanding being as being-towards-the-limit in favour of being before the absolute fullness of being (hence being-before-the-Absolute). Examination of the hypothesis of the chapter involved further scrutiny of several supporting hypothesis. The first of them says that the possibility of being-before-the-Absolute becomes accessible to the subject as history goes by. Analysis of historicity and eventuality of being in the context of eschatological temporality as transcendental horizon of being concludes in the hypothesis which states that being happens starting from its future rather than its limits. In this context the problem of relation of the structure of the process of ascribing sense in eschatological temporality to analogical structure in temporality of facticity. This way a hypothesis has been displayed that of the spiritual cognition (hence cognition in the mode of being-before-the-Absolute) putting under criticism the actions of consciousness (always rooted in the world and acting accordingly). Reaching towards the event of the ultimate fulfilment in eschatological temporality is subverted by vigilance (*la veille*), and the care is overcome by patience (*la patience*). Therefore, the activity of consciousness aiming at fulfilling itself in the mode of being-in-the-world becomes subject to absolute passivity in the mode of being-before-the-Absolute. Absolute passivity is a characteristic of eschatological temporality, which doesn't happen chronologically passing from

unfulfillment through eliminating the arrear to the fulfilment, but kairologically as the absolutely passive dwelling before the possibility of absolute fulfilment. In this context another hypothesis appears, that of eschatological temporality constituting the abyss between the event of the world and the non-event of eschaton.

The third chapter entitled: *Game of experience and non-experience. Non-experience of exposition as subversion of the experience of care*, presents the most important arguments for eschatological temporality as the transcendental horizon of “the question of being”. It is founded on the thesis which states that the game of experience of care and non-experience of exposition leads to subversion of understanding of being from the perspective of source experience for its understanding in the light of the fundamental experience, which is being-before-the-Absolute. The thesis is grounded in several hypotheses. The first states that the basic existential is not care, but exposition. Therefore, the world and the earth as places and at the same time principles founding the horizon of interpretation of being must be subverted in order to enable hermeneutics to be done no longer from the point of view of primal experience, but from the fundamental one. Fundamental experience of being and at the same time its hermeneutical key comes down to the phrase: Absolute is a subject and a promise of relationship. This is the proper perspective on the interpretation of being, which is the perspective of eschatological temporality. Transcendental horizon of understanding of being has to be completed with content revealed before hermeneutics by history. The primal horizon is not the ultimate one, therefore it has to be put into question. In opposition to the hermeneutics of facticity limited by horizon of worldliness, the hermeneutics of liturgy undertakes the interpretation of existence from its fullness instead of doing so from its end. From this perspective the source experience does not reveal itself as an outcome of the reduction of experience to its most basic, primitive dimension. There is a gap between basic experience of being in its facticity, to which it may be reduced, and what is proper to being and can serve as a foundation of its interpretation. The source of experience of being is not a coming to the beginning or a running towards its end, but aiming at fulfilment. This aiming however becomes accessible to hermeneutical examination only through the discovery of a new dimension of temporalisation, which is no longer understood by means of the world or the earth,

but opens to completion in relation with the Absolute. Temporalisation is here encapsulated in the structure of eschatological temporality. This is why eschatological temporality is the proper transcendental horizon of “the question of being”. The change of paradigm of source experience in interpretation of being achieved through kenosis of being, leads to reinterpretation and subversion of the postulates of the hermeneutics of facticity from the perspective of Christian philosophy.

The original resolution of a scientific problem of hermeneutics of being consists of an attempt to found it upon the structure of eschatological temporality, which joins itself philosophical and theological approaches to the question of transcendental horizon of understanding of being. The reinterpretation of Jean-Yves Lacoste’s hermeneutics of liturgy from the perspective of its synthesis which is the term of eschatological temporality is the original proposal of the author of this dissertation. It is going to be the first work about Jean-Yves Lacoste in the Polish language. This way it has a chance to widen the scope of research in French hermeneutics, phenomenology and philosophy of religion done in Poland. Because Jean-Yves Lacoste is now not only one of the best known living Christian philosophers in France, but also a catholic priest in St. Pierre de Chaillot parish in the centre of Paris, his view seems to be of significant interest. His approach is based not only on philosophical theory, but also the practice of life of a priest, a theologian and a philosopher.

Furthermore, this dissertation examines perspectives of development of hermeneutics of being opened by a new approach from the point of view of Christian philosophy on “the question of being” stated by Martin Heidegger.